

Nr 3.

Av herr **Sten**, *angående vissa gemensamma landsbygdsproblem.*

De förhoppningar som kunde knytas till regeringskoalitionen av den 1 oktober 1951 var huvudsakligen tre. Dels att de ekonomiska problem av maktpåliggande och betydelsefull, men dock som man får hoppas tillfälligt och övergående natur, som man brukar beteckna som den ekonomiska balansens återställande, skulle kunna få sin lösning. Dels att en betryggande majoritet över huvud taget skulle kunna uppnås under nuvarande politiska styrkeförhållanden omkring den politik som på olika områden var möjlig att föra. Och för det tredje att de aktuella landsbygdsfrågorna skulle kunna på ett fruktbringande sätt angripas av en regering sammansatt av de bägge partier som i så hög grad kunde förväntas hysa intresse därför.

Även om man får betrakta det som tillräcklig vinning att den förstnämnda arbetsuppgiften kunnat lösas och att betryggande majoritetsunderlag kunnat skapas — samt om man förstår att anspråken hittills icke kan få sträckas längre med hänsyn till den arbetsmängd som föreläggat — kan det icke hjälpas att man känner sig i viss mån besviken i det tredje avseendet. Detta intryck förstärkes av att riksdagen stannade vid negativa beslut beträffande de i fjol väckta motionerna om "upprättande av en plan över erforderliga åtgärder mot landsbygdens avfolkning" (nr 326 i första kammaren och 395 i andra kammaren, jfr första kammarens allmänna beredningsutskotts utl. nr 11 och andra kammarens allmänna beredningsutskotts utl. nr 18).

Anledningen till dessa beslut torde ha varit dels att åtskilliga av de berörda frågorna låge under utredning eller behandling i en eller annan form, varför en samlad utredning kunde förväntas medföra onödig omgång och tidsutdräkt, och dels att själva frågan icke i motionerna angripits på ett sätt som kunde ena riksdagen. Men kvar står att man icke kan känna sig riktigt belåten vare sig med riksdagen eller regeringen i denna fråga.

Min tankegång är i korthet följande:

Mänsklighetens eller nationens strävanden att uppnå en högre materiell och andlig kultur förutsätter att till buds stående resurser kommer till användning på ett förnuftigt sätt. Befolkningsrörelser som föranledes av nödvändigheten att ta naturrikedomar, råvarukällor eller andra naturliga förutsättningar i anspråk, de må nu taga sig uttryck i emigration till andra länder eller utvandring från landsbygden till industriorter och städer inom det egna landet, kan man sålunda icke vända sig emot. Vill man framåt, ekonomiskt, socialt och kulturellt, så får man ta de av dessa strävanden uppstående olägenheterna och problemen. Man kan alltså icke utan vidare utgå ifrån att åtgärder skall vidtagas mot landsbygdens avfolkning. Men däremot är det ett faktum att befolkningsrörelserna inom nationen skapat landsbygdsproblem, som tillhör våra största inrikespolitiska arbetsuppgifter. Och dessa måste angripas.

En del av de frågor som fjolårets motionärer framförde kan, som också beredningsutskotten fäste uppmärksamheten på, lämpligen angripas för sig. Dit hör frågan om jordbrukets inriktning och lönsamhet. I en annan motion vid denna riksdag har skogsbrukets liknande problem framförts. Även frågan om industriens lokalisering har varit och är föremål för särskild uppmärksamhet.

På samma sätt kan man säga att det förhåller sig med sociala reformer och föranstaltningar. Den som under några årtionden sysslat med skogsarbetar- och skogsbygdsfrågor kan vid en återblick konstatera att mycket av det, som tidigare framstått som sådana, har blivit "utdikad" genom bostadsförbättringarna, folkpensioneringen, barnbidragen osv. Andra är nu föremål för utredning och åtgärder. När det gäller sociallagstiftning i allmänhet är det en angelägen uppgift att landsbygdens speciella synpunkter och förhållanden bevakas vid dess utformning. Detsamma torde också kunna sägas om skolreformen, såväl när det gäller den grundläggande skolformen som yrkesutbildningen och fortsättningen vid högre läroanstalter av olika slag.

Men även efter en sådan genomgång kvarstår tillräckligt mycket av vad som konstituerar begreppet landsbygdsproblem för att dessa skall påkalla särskild uppmärksamhet. Dit hör framför allt samhällsbyggnaden på landsbygden och dess kulturfrågor.

Utgångspunkten är alltså att jordbruk och skogsbruk är föremål för rationalisering. Och att dessa livsviktiga näringar i så måtto lever under "knapphetens kalla stjärna" att de inte kan sysselsätta, ge en god och trygg bärgning åt flera människor än de behöver. Jag utgår då ifrån den vedertagna grundsatsen att jordbrukets ägare och arbetare skall tillförsäkras en med andra jämförlig standard och att skogsbrukets folk kan

uppnå någonting liknande i genomsnitt trots det stora beroendet av konjunkturerna. Jag utgår vidare ifrån att landsbygden och skogsbygden kan erhålla så stort tillskott som möjligt av andra näringar och andra yrkesutövare. Delvis löser denna fråga sig själv därigenom att då jordbrukare och skogsarbetare kommer på en högre ekonomisk standard kan de sysselsätta fler byggnadsarbetare, byggnadsämnesarbetare, vägarbetare, transportarbetare, med en rationaliserad varuförmedling sysselsätta, "kulturarbetare" osv. i sin bygd. Delvis har det, såväl av ålder som genom företagarföreningarnas verksamhet, visat sig att landsbygden har en betydande konkurrenskraft i fråga om förläggningen av större och mindre industrier. Den genom jordbrukets och skogsbrukets rationalisering uttunnade befolkningen kan sålunda erhålla det erforderliga tillskottet till bygdens skattekraft och kulturella standard, vilket i sin tur är nödvändigt för rekryteringen av dessa olika landsbygdsnäringsar först och främst inom den där uppväxande ungdomen, men även genom fritt yrkesval mellan ekonomiskt och socialt jämställda näringar och yrkesgrupper.

I denna situation är landsbygdens bebyggelse och samhällsbildning en av våra allra största frågor. Det är naturligt att de olika näringarna, jordbruket, skogsbruket och industrien, i första hand ser till sina egna intressen, i den mån de intresserar sig för bebyggelseplanering och bebyggelseförläggning. Att jordbrukarna skall bo ändamålsenligt med hänsyn till var de har sitt jordbruk och sitt arbete förlagt, är sålunda en naturlig och given sak. Vad skogsbruket beträffar kan grundsatsen icke formuleras på samma sätt. Redan i samband med försökskolonisationen och arbetarsmåbruksrörelsen var man enig om att dessa skulle förläggas i anslutning till redan befintlig bygd eller eventuellt att ny sådan skulle skapas, där man kunde få gemensam tillgång till vägar, skolor, belysning osv. Endast i den äldre kronotorparinstitutionen har man räknat med att skogsarbetarna skulle bo i skogen. Detta gäller Norrland, där man i stort sett har en naturligt framvuxen bybebyggelse som utgångspunkt. Däremot får man t. ex. i Bergslagen och i vissa trakter i Värmland det intrycket att huggartorp och körartorp utplacerats över hela skogen. Där kan man alltså förstå att begreppet "skogsarbetarby", alltså skogsarbetarnas bostadsfråga löst i t. ex. ett nedlagt järnbrukssamhälle, uppstått. I Norrland har detta tänkande endast i undantagsfall tillämpning i verkligheten. Även om allt schablonmässigt tänkande är förkastligt på dessa känsliga områden, där det naturligt anpassade och framvuxna är det riktiga, kan man i princip säga att bebyggelseproblemet i Norrland skall lösas därigenom att jordbruket, skogsbruket och den mindre industrien, hantverket etc. sammanjämkar sina intressen och samordnar sin bebyggelse. Detta vill med andra ord säga att flertalet jordbrukare, skogs-

arbetare och andra nu bor där de skall bo. Naturligtvis finns det byar med så svagt underlag i fråga om näringar och befolkning att de icke kan bestå. Men där en bebyggelse uppenbarligen icke kan eller bör nedläggas, på grund t. ex. av att ett visst antal jordbruk även efter rationaliseringsprocessen består, är det naturligt att skogsbruket och småföretagsamheten skall hjälpa till att göra bygden ekonomiskt och kulturellt livskraftig. Alla dessa näringar kan endast ha fördel av en sådan samverkan. Den är nämligen förutsättningen för att bygden skall uppnå den likställighet med andra samhällstyper i fråga om ekonomiska, sociala och kulturella villkor, att den kan konkurrera med dessa om arbetskraften, icke minst om ungdomen. Det eftersträvansvärda är då ingalunda att all landsbygdsbebyggelse skall förvandlas till tätorter. Sådana behövs visserligen även på landsbygden. Och all bebyggelse skall byggas på naturliga förutsättningar. Men konkurrensen med städerna och industriorterna skall icke bedrivas efter handlingsregeln att "driva ut djävulen med Belsebub". Landsbygden och skogsbygden skall behålla sitt ansikte även under de nya förhållandena och ändrade betingelserna. Man kan känna sig viss om att detta är en stark ståndpunkt, både med hänsyn till att kulturell och andlig rikedom därmed bäst främjas och till att tillräckligt många trivs bäst därmed.

För något år sedan var en vetenskapsman, dr Albert Eskeröd vid nordiska museet, inne på dessa problem i ett föredrag inför Lantbruksakademien. Han framhöll att verkligt allsidiga undersökningar av landsbygdens struktur är nödvändiga i den nuvarande situationen. Dessa bör göras i samarbete mellan sociologer, etnologer, kulturgeografer, statistiker och psykologer. I efterklokhetens belysning ser man nu att sådana undersökningar varit på sin plats i mitten av förra århundradet, då man förra gången stod mitt uppe i eller inför en ändring av landsbygdens struktur. Men vi får vara glada om vi kan komma i gång med sådana inför den nya stora omvandlingen av vår landsbygd. Han erinrade om att ingrepp i ett avseende medför förändringar på andra områden. En kulturmiljö är en funktionell enhet, där varje ingrepp inverkar på samspelet. Ingen kunde begära att man skulle vara medveten om detta förra gången. Men nu finns det vetenskapliga metoder som påvisar det.

Ett gott stycke på väg har man naturligtvis kommit under avgörandet av de många avvägningsproblem som våra lantbruksnämnder och länsbostadsnämnder dagligen står inför i det enskilda fallet och även vid uppdragandet av linjerna framöver. Skogsbrukets arbetskraftutredning har även stött på frågan och sysslar med att fixera dess synpunkter. Det ligger nära till hands att teknisk sakkunskap, t. ex. med hänsyn till kommunikations-, vatten- och avloppsfrågor, vill genomföra en längre gående

centralisering av bebyggelsen även på landsbygden än som ur andra synpunkter är möjligt och riktigt. Ekonomien styr utvecklingen, det kan man inte komma ifrån. Men tekniken får anpassa sig och bli, inte en diktator, utan en tjänare åt och i de olika samhällstyperna. Och landsbygden resp. skogsbygden har så stora naturliga förutsättningar och företräden i jämförelse med andra samhällstyper att de har all anledning att slå vakt om sin ställning och sina utvecklingsmöjligheter.

Liksom på andra områden är det alltså uppenbart att det inte är teser och antiteser som behövs, utan synteser. Alla näringar och de inom dessa sysselsatta företagarna och arbetarna skall gemensamt svara för den levande bygdens utveckling och livskraft. Liksom i storstaden och småstaden — som också de har sina "samhällsproblem" — samt det något så när harmoniska tätortssamhället skall landsbygdens folk bo i gemensamma samhällen, icke i "bondbyar" och "skogsarbetarbyar". Förr talade man om att fattiga och rika skulle bo tillsammans med varandra. Så skall det vara även i det ekonomiskt och socialt utjämnade samhället. "Glesbygderna" saknar förutsättningar för mer än en gemensam bygd. Och det är nog ur alla synpunkter "trivsammast" så.

Därmed kommer man in även på kulturfrågorna. En intressant diskussion har i senare tid förts om landsbygdkulturen, om den skall bygga på en distribution av stadskulturen eller om den bör ha någon egenart även i fortsättningen. Kulturskapandet kan och skall förvisso icke ske i riksdagen. Men den kulturella demokratien skall lika visst genomföras, liksom den politiska, sociala och ekonomiska. Beträffande kulturens innehåll får man också tänka sig en syntes mellan å ena sidan de naturliga olikheter som härrör ur den ekonomiska grundvalen och den sociala miljön — den materialistiska historieuppfattningen i dess modifierade svenska transformation är ingen dålig slagruta — och å den andra det idéernas nydaningsarbete som också pågår, så sant som västerländsk kultur visserligen bygger på en tradition, men därför att denna också innesluter tankens, vetenskapens och forskningens frihet.

Huvudsaken är nu att statsmakterna, så långt deras ansvar och inflytande sträcker sig, ödmjukt griper sig an med sina överväganden och utredningar i våra landsbygdsfrågor. Regeringen har, som inledningsvis antydde, tydligen icke disponerat över några arbetskrafter för ändamålet. Man hade då väntat t. ex. att professor Sten Wahlund, som i mitten av fyrtioalet gav intressanta befolkningsprognoser inför såväl lantbruksveckan som skogsveckan, skulle få sitt eget "utredningsdepartement" inriktat på dessa arbetsuppgifter, att dr Eskeröds tanke upptas till allvarligt övervägande och att frågan om landsbygdens gestaltning ägnas verklig uppmärksamhet med utgångspunkt från de erfarenheter man vun-

nit inom skilda förvaltningsorgan och det planläggningsarbete dessa var för sig sysslar med. Icke minst är det betydelsefullt att landsbygden och skogsbygden icke endast blir ett experimentalfält för "experter" — förvisso också nödvändiga för att befrukta tänkandet och handlandet — utan att även dess eget folk sättes i tillfälle att inverka på utformningen av sin egen bygds framtid. Inom jordbrukarnas föreningsrörelse, kanske icke minst bland kvinnorna och ungdomen, liksom bland skogsarbetarna och lantarbetarna finns krafter som bör sammanföras, samordnas på frivillighetens och förtroendets grund. Om ingressen knöt an till de möjligheter regeringskoalitionen bör innesluta på detta område, är givetvis det intresse som exempelvis stod bakom och representeras av fjolårets högermotion och på andra håll lika välkommet.

Denna motion åsyftar icke någon "stor" utredning, ägnad att väcka betänkligheter, utan en hemställan från riksdagens sida att de speciella landsbygdsfrågorna överväges i samråd med intresserade och i olika avseenden sakkunniga krafter samt att de av dessa frågor som är av gemensam natur ur olika näringars och befolkningsgruppers synpunkt därefter angripes på ändamålsenligt sätt.

Under hänvisning till det anförda hemställes,

att riksdagen måtte besluta hos Kungl. Maj:t anhålla om överväganden, utredningar, förslag och andra åtgärder i fråga om landsbygdens problem.

Stockholm den 12 januari 1953.

H. Sten.